

RUS VA NEMIS TILI GRAMMATIKASIDA O'XSHASHLIK VA TAFOVUTLAR

Axmedova Sayyora Abduraimovna

TerDU akademik litsey, nemis tili fani o'qituvchisi

Bozorova Yelena Bekmurotovna

TerDU akademik litseyi rus tili fani o'qituvchisi

Annotatsiya. *Ushbu maqolada hozirgi kunda yurtimizda o'qitilishiga katta e'tibor berilyotgan ikki til rus va nemis tillarining grammatikasidagi o'xshashlik va tafovutlar haqida so'z boradi.*

Kalit so'zlar. *Til, rus tili, nemis tili, jamiyat, o'xshashlik, chet tillari, o'qitish, takomillashtirish.*

Til o'rganish bu dunyoga yangicha nigoh tashashdir, yani yangi o'lkalarni kashf etish demakdir. Til o'rganishning bugungi kundagi ahamiyatini barchamiz juda yaxshi anglaymiz. Bugungi siyosiy vaziyatdan kelib chiqsak ham til bilish eng muhim faktorlardan biriga aylanib bormoqda. Behbudiy bobomiz aytganidek, hozirgi zamonda ikki emas to'rt til lozim! Darhaqiqat, so'ngi yillarda mamlakatimizda ham chet tillarining o'qitilishini takomillashtirish borasida ko'pgina ishlar amalga oshirildi.

O'zbekistonda rus va nemis tillariga e'tibor so'nggi yillarda o'zgarib bormoqda. O'zbekistonda rus tili tarixan muhim rol o'ynagan. Sovet davrida rus tili keng tarqalgan va ko'plab odamlar tomonidan bilinar edi. Hozirgi kunda ham rus tili ko'pchilik uchun ikkinchi til sifatida saqlanib qolmoqda, chunki rus tilini bilish ish topishda va ta'lim olishda yordam beradi. O'zbekiston hukumati rus tilini o'rganish va mahalliy ta'lim tizimida qo'llashni davom ettirmoqda.

Nemis tiliga nisbatan e'tibor esa chekkaroq bo'lib, asosan, nemis tilini o'rganayotgan kichik guruhlar va akademik muassasalar atrofida to'planadi. Nemis tili, ayniqsa, O'zbekistonning tarixiy aloqalari sababli, ayrim joylarda qiziqish uyg'otadi. Biroq, nemis tilini o'rganish nafaqat ta'limda, balki ish imkoniyatlarida ham cheklangan.

Umuman olganda, O'zbekistonda rus tili kuchli pozitsiyalarni saqlab qolayotgani, nemis tiliga esa ortib borayotgan qiziqish mavjudligini ko'rsatadi. Ta'lim dasturlari va madaniyat almashinuvi orqali bu tillarga bo'lgan e'tibor yanada oshishi mumkin.

Har bir tilning asosi grammatikadan iborat. Muayyan tilning grammatikasi umumiy qoidalar asosida o'rganiladi, yaratiladi. Grammatika- (yunoncha- yozish san'ati) tilshunoslikda yuqori o'rin tutadigan bo'lim hisoblanadi. Ma'lumki u, so'z tuzilishi, gapda so'zlarning o'zgarishi va birikishini o'rganadi. Grammatika vositasida gap quriladi.

Nemis tili (nemischa: Deutsch) — Hind-yevropa tillari oilasidagi german tillari guruhiga mansub til. Hozirgi rivojlanib borayotgan mustaqil Ozbekistonimizda chet tillarini oqitishga qaratilgan etibor kundan kunga rivojlanib bormoqda. Xorijiy tillarni o'qitish jarayonida zamonaviy texnologiyalardan foydalanish o'quvchining nutqiy

faoliyati kommunikativ kompetensiyani har tomonlama rivojlantirishga asos bo'la oladi. Bugun biz kundalik hayotimizda va odamlar bilan muloqotda ushbu texnologiyalar nomlaridan foydalanamiz. Tabiiyki bu texnologiyalarning nomlanishi ham turlicha. Bu paytda esa biz albatta ozlashma sozlarni qo'llashga majbur bolamiz. Malumki, har bir tilning lug'at tarkibi boyib borishining bir qancha yollari mavjud. Ana shunday yollarning biri bu boshqa tillardan so'zlar ozlashishidir. Bugungi kunda bu jarayonni boshidan otkazmagan, faqat ichki imkoniyatlari bilan rivojlangan til mavjud emas. Malum bir tilning hozirgi davr rivojida avvalo boshqa davlatlar bilan ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy va madaniy aloqalar, fan-texnika taraqqiyoti asosida boshqa bir tilga tegishli bo'lgan so'zlar ozlashishi kuzatilmoqda. Har bir tilning oz rivojlanish tarixi mavjud va bu jarayonda boshqa tillardan so'zlarning kirib kelishi kuzatilgan. Tilshunoslik asosan leksik o'zlashmalrni o'zlashtirish bilan bog'liq, chunki bu qarz so'z o'zlashishining eng keng tarqalgan shakli, shuningdek, so'zlovchi tomonidan tan olinishi eng oson shakli. So'zni shakllantirish va ma'no o'zgarishi bilan bir qatorda, bu so'zlarning ifodalanishini topishning asosiy usullaridan biri va shu bilan til o'zgarishi uchun muhim omil hisoblanadi. Tilshunoslik tarixi nuqtai nazaridan nemislarning "qadimgi mahalliy aholisi", ya'ni german va hind-yevropa tillaridan "meros qilib olgan" ichki so'zlar (mahalliy so'zlar) salmog'i anchayin ko'pchilikni tashkil qiladi.

Biz hammamiz bilamizki, rus tili dunyodagi eng katta tillardan biri. Zamonaviy rus tili qadimgi rus (Sharqiy slavyan) tilining davomidir. Slavyan tillari ham hind - yevropa antikasini, ham grammatikasida, ham lug'atida saqlaydi. (To'g'ri, tirik hind - yevropa tillarining eng konservativi bu Boltiqbo'yi: Litva va Latviya.) Ushbu qadimiy meros rus tilini (qolgan slavyanlar singari) juda murakkab, ammo yoqimli qilib ko'rsatadi.

Davlat yoki rasmiy davlat bo'lgan chet ellarda ishlatiladigan ingliz va boshqa ba'zi tillar singari, rus tili Rossiyadan tashqarida ham keng qo'llaniladi. Masalan, xalqaro (davlatlararo) aloqaning turli sohalarida foydalaniladi. U "fan tili" vazifasini bajaradi hamda turli mamlakatlar olimlari o'rtasidagi aloqa vositasi, umuminsoniy bilimlarni kodlash va saqlash vositasi bo'lib xizmat qilib kelmoqda. Rus tili - bu dunyo aloqa tizimlarining zaruriy aloqasi (radioeshittirishlar, havo va kosmik aloqalar va boshqalar)dir. Ingliz, rus va boshqa dunyo tillari nafaqat davlat funktsiyalarining o'ziga xos xususiyati bilan tavsiflanadi (masalan, lingua franca funktsiyasi, ya'ni turli mamlakatlarda bilimlarni tarqatish va ularning darajasini tekislashda vositachi; diplomatiya, xalqaro savdo, transport, turizm tilining funktsiyasi) balki, ushbu tillarni o'rganish va foydalanish uchun ongli ravishda tanlab olinadi.

Rus tili va nemis tili grammatikasi o'rtasida bir qancha muhim tafovutlar mavjud. Quyida ularning eng asosiylarini keltirib o'taman:

1. Til oilasi:

- Rus tili slavyan tiliga mansub bo'lib, asosan sharqiy Evropada tarqalgan.
- Nemis tili german tiliga mansub va asosan G'arbiy Evropada keng tarqalgan.

2. Sesharflar:

- Rus tilida, otlar jinsga (erkak, ayol, neytral) ajratiladi va sesharfning shakli jinsga bog'liq.

- Nemis tilida ham jins mavjud (erkak, ayol, neytral), lekin bu yanada murakkab bo'lib, sesharfning ta'siri ko'plab qoidalar bilan belgilangan.

3. Fellarning joylashuvi:

- Rus tilida odatda so'z tartibi erkinroq, ya'ni kelishik va qo'shimchalar hisobiga ma'no tushuniladi.

- Nemis tilida esa so'z tartibi qat'iyroq bo'lib, predikat (fel) aksariyat hollarda 2-o'rinda bo'ladi.

4. Kelishiklar:

- Rus tilida olti kelishik mavjud (nominativ, genitiv, dativ, akuzativ, instrumental, prepozitiv).

- Nemis tilida to'rtta kelishik mavjud (nominativ, genitiv, dativ, akuzativ) va har biri o'zining shaklini o'zgartiradi.

5. Zamondlar va shaxslar:

- Rus tilida zamonlar (hozirgi, o'tgan, kelajak) ancha sodda, shaxslar esa 1, 2, 3 shaxslarda o'zgaradi.

- Nemis tilida ham zamonlar va shaxslar mavjud, lekin ularning qo'llanilishi va qoidalari ko'proq murakkablikka ega.

6. Birlashmalar va bog'lanmalar:

- Rus tilida ko'p shakllar birgalikda ishlatilishi mumkin, lekin ular o'zaro bog'lanishni talab qiladi.

- Nemis tilida birlashmalar va turli murakkab so'zlar ko'p uchraydi.

Bu farqlar rus va nemis tillarining grammatikasi o'rtasidagi asosiy tafovutlarni ko'rsatadi. Har ikkala tilning o'ziga xos murakkabligi va go'zalligi bor.

Rus tili va nemis tili o'rtasida bir qancha grammatika o'xshashliklari mavjud. Bu ikki tilning ham Indoevropeyskiy oilasiga mansubligi ularning grammatik tuzilmalarida o'xshashliklar paydo bo'lishiga yordam beradi. Quyida ba'zi asosiy o'xshashliklar keltirilgan:

1. Grammatik jins: Ikkala tilda ham ismlar, sifatlar va zamonlar grammatik jinsga ega. Rus tilida uchta jins (erkak, ayol, neytral), nemis tilida esa ham uchta jins mavjud.

2. Sinf va hol: Har ikkala tilda ham ismlarni turli hollarga joylashtirish mumkin. Rus tilida 6 ta hol (nominativ, genitiv, dativ, akkuzativ, instrumental, prepozitiv) mavjud. Nemis tilida esa 4 ta hol (nominativ, genitiv, dativ, akkuzativ) bor.

3. Fe'lning shaxsga bog'lanishi: Ikkala tilda ham fe'llar shaxsga qarab qo'shimchalar olishadi. Masalan, "men" va "sen" shakllaridagi fe'llar boshqacha ko'rinishga ega.

4. Murakkab fe'llar: Har ikkala tilda ham murakkab fe'l shakllari mavjud. Rus tilida "быть" (bo'lmoq) kabi yordamchi fe'llar ishlatiladi; nemis tilida esa "sein" (bo'lmoq) yordamchi fe'l sifatida qo'llaniladi.

5. Sifatlar: Sifatlar har ikkala tilda ham ismga bog'lanib, jins va songa qarab moslashadi.

Ammo, shuningdek, rus va nemis tillari orasida katta farqlar ham mavjud, masalan, rus tilida fonetik bitimlar va aktsent tizimi juda farq qiladi. Biroq, umumiy grammatika tushunchalari ko'p jihatdan o'xshash.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Rus tili va nutq madaniyati: Oliy o'quv yurtlari uchun darslik. L.A. Vvedenskaya
2. Mukarramovna Q. M., Rahmonaliyevna A. G. Nemis Tili Darslarida Enerjayzer Oyinlardan Foydalanish Haqida Ayrim Mulohazalar //Barqarorlik Va Yetakchi Tadqiqotlar Onlayn Ilmiy Jurnali. – 2022. – C. 91-93.
3. Yo`ldoshev I, Muhammedova S, Sharipova O`, Majidova R. Tilshunoslik asoslari 2007/2013
4. NEMIS TILI DARSLARIDA XATOLAR BILAN ISHLASH MUAMMOLARI HAQIDA AYRIM MULOHAZALAR //Integration Of Science, Education And Practice. Scientific-Methodical Journal. – 2022. – T. 3. – №. 3. – C. 304-308.
5. Zamonaviy rus tili. Darslik. Valgina N.S., Rosenthal D.E., Fomina M.I., 2002.nashr, 528s